

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ

**Prof. Dr. Mine MENGİ Adına
TÜRKOLOJİ SEMPOZYUMU (20-22 Ekim 2011)
BİLDİRİLERİ**

ADANA-2012

KARGIŞLAR İÇİNDE ESKİ SEVGİLİ

Yrd. Doç. Dr. Elmas ŞAHİN

Çağ Üniversitesi

Fen Edebiyat Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

elmassahin@cag.edu.tr, elmassahin@yahoo.com

ÖZET: Leylâ Erbil'in geleneksel bariyerleri yıkıp, kadını tüm çıplaklığıyla ele aldığı, hayata, insana ve olaylara pembe gözlükler yerine siyah gözlüklerle baktığı öykülerden oluşan *Eski Sevgili*, Türk edebiyatındaki alışlagelmiş sevgili anlayışını ters yüz eden bir eser olarak karşımıza çıkar. Beş öyküden oluşan *Eski Sevgili* adlı öykü kitabında yazar Leylâ Erbil, bireysel ve toplumsal açıdan bunalan, baskılar altında ezilen, tüm değerleriyle köhneleşen, beden ve ruhen çöken, isyanlar içinde kıvranan karakterleri kargışlar içinde, yani lanetler ve ilenmeler içinde karşımıza çıkarır. Bu çalışmada Leylâ Erbil'in *Eski Sevgili* isimli öykü kitabında karakterlerin neden lanetler içerisinde, öfke ve isyanlar içerisinde olduklarını, bireylerde; yaratılardan yaratana kadar neden kargışların yükseldiği, yazarın, bu eserinde kargışları neden bir dua gibi tekrarladığı ve kadını nasıl ve niçin kargışlandığı ele alınıp değerlendirilerek; Türk edebiyatında kadının modern gelenek içindeki yeri feminist edebiyat eleştirisi kuramı ışığında kadın, yazarın kadına bakış açısıyla sorgulanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, kargış, birey, toplum, feminizm.

ABSTRACT: *The Ex-Lover* including the stories Leyla Erbil breaks down the traditional barriers, which dealt woman with all her nakedness,, looked at life, people and events in the black glasses, instead of pink glasses, appears ordinary lover-understanding in Turkish literature as a work that turned upside down. Leyla Erbil, in the story book named *The Ex-Lover* of five short stories, appears to remove characters overwhelmed, oppressed under oppression, outdated with their all values, collapsed both physically and mentally, writhing in riots in individual and social respects , in imprecations, that is, in curses, damnations. In this study, the fact that in the story book named Leyla Erbil's *Ex-Lover* why the characters are in curses, in anger and rebellion, that why curses rise up in individuals from creators to the Creator, the author repeats curses like a prayer in this work, and how or why she curses the woman, by considered and evaluated, the woman's place in the modern tradition in Turkish literature, in the light of feminist literary criticism theory, woman will be questioned in the writer's point of view to women.

Key Words: Woman, curse, individual, society, feminism.

Giriş

Türk kültüründe lanet, beddua, büyü, küfür, kavramları azımsanmayacak ölçüde çoktur. Âdem ve Havva'nın yasak meyveyi yemelerinin ardından cennetten kovulmalarıyla başlar ilk lanetlenme. Yeryüzüne çıkan insanoğlu sayısız lanetlenmelerle karşı karşıya kalır, bir bakarız Firavun sayısız lanetlerle kargışlanır, bir bakarız Lût kavmi, bir bakarız Sodom ve Gomore halkı lanetlenip helâk olurlar, Tanrının büyük gazabına uğrarlar. Gerek Şamanizm'e inandıkları dönemlerde gerekse İslamiyet'i seçtikten sonra Türkler kargışlarla iç içe yaşar.

İnsanlığının yaratılışıyla birlikte hayatın bir parçası oluvermiştir beddualar, yani kargışlar, küfürler, sövüp saymalar. Sadece gerçek hayatta değil; kurgu dünyasında da, efsanelerde, masallarda, öykülerde, romanlarda sayısız örneklerle ekmek gibi, su gibi yanı başımızda bitivermiştir ilenmeler. Bir şeyler yanlış gittiğinde, ya da çoğunluğun kabul gördüğü toplumsal normlara veya dini bir imgeye karşı gelindiğinde, baş kaldırıldığında, itaat edilmediğinde o kişinin ya tanrının gazabına, lanetine uğrayacağı veyahut da kötü ruhların lanetine uğrayacağı düşünülür hemen, ama sadece tanrı mı lanet eder kullarına? Şüphesiz insanoğlu da lanetler okur, kargışlar yağdırır etrafına, yeri gelir kendisine lanetler okur, yeri gelir tanrısına küfürler yağdırır, ama neden? Neden küfreder? Neden kargışlar? Neden lanetler veya lanetlenir? Neden beddualara sarılır insan?

Burada insanoğlunun gerçek hayatta lanetlediği veya lanetlendiği kargışladığı veya kargışlandığı durumları bir tarafa bırakarak, kurgu dünyasındaki durumlarına bakıp, beyaz sayfalardan lanet dolu, ilenç dolu hakaret ve küfür dolu sözlerin ve batıl inançların nasıl yansıdığını örneklerle inceleyelim.

Konuşmadan Geçen Bir Tren Yolculuğu

"Kargışlar"ın, Leylâ Erbil'in *Eski Sevgili* (1977) adlı öykü kitabında sıklıkla başvurduğu bir anlatım aracı, bir ifade aracı, bir eleştiri aracı olarak çoğunlukla "modern lanetler" şeklinde döküldüğü görülür.

Daha ilk öykünün ilk yapraklarında başlar lanet okumalar, *Konuşmadan Geçen Bir Tren Yolculuğu*'nda öykünün anlatıcısı; yedi yaşındayken başına gelen, lanetlenmeden dolayı cezalandırıldığı söylenen bir olayı hatırlayarak Tekvin ninesinin çeşitli ilaçlar yapıp kutsadığı yüzyılların ata yadigârı "kutsal tas"ını pencereden fırlatmasıyla kovanından fırlayan bir arının memesini sokup annesinin de "Tekvin'in ruhudur cezalandıran seni, ne denli emsem alamam ağunun tümünü oradan yüreğine işledi, dolaşacaksın böyle bağışlayasın seni" (s. 8) sözleriyle küçücük bedenine yerleşen lanetin kalıntılarıyla yüz yüze kalışına dikkatleri çeker.

Tekvin ninenin ismi bile anlamlıdır öyküde, çeşitli ilaçlar yapıp, otlar kaynatıp, merhemler yapan "Yaratan" anlamına gelen "Tekvin" adı dahi "Tanrı" ile imgesel bir bağlantı oluşturur. Tekvin'in ruhu, Yaratan'ın ruhu kutsal tasın atılmasıyla "insanoğlunu" cezalandırır. Yazar aralara dualar serpiştirerek, hastalıklara merhem olan bitkilerin adlarını sayarak, çeşitli merhem tarifleri vererek dini inançları ve batıl inançları bir biriyle harmanlar ve okuyucunun kafasında acaba doğru olabilir mi ben de denesem mi? Hacı-hoca, karı-koca ilaçları mıdır onlar? Aksini iddia etmek lanete mi yol

açar? Bu sorgulamalar, modern insanın kafasında çeşitli soru işaretleri uyandırır, gerçek ve kurgu iç içe kol kola sırtıverir inanç-inançsızlık arasında. Neden atar anlatıcı o kutsal macun tasını? Ölen Tekvin (Yaratan) nineden kurtulmak, hatırlamak istemediği anılarından kurtulmak için midir? Yoksa ölüm korkusundan arınmak için midir? Ya da her ikisinden de kurtulmak için midir? Eğer bu bir kurtuluşa- ki arının sokmasıyla, kurtuluş değil de lanetleniş- çıkıvermiştir sahneye bir kere, inkâr-lanet ve cezalandırma, bir bakıma yaratana karşı gelinmenin cezası olarak arının zehriyle yaşamak...

"Bir kadın oğlan doğurmak isterse, tavşan beynini on dirhem çakal ödünle eze, bir fincan suda kaynata ve gebeliğinde her akşam bununla belden aşağısını uya." (s. 10) Bu gibi reçetelerle doludur ilk öykü. "Tanrı isteyene vermez, biz dört kızmışız" diyerek tekvin ninenin salık verdiği emleri sıralayıverir anlatıcı Tanrıya meydan okurcasına. Bir bakıma da insana meydan okurcasına: "... bir insan yüzüyle karşılaştığımda böyle karıncalar üşüşür beynime, onlarla konuşacağıma, çıkaracağıma dilin tadını, bir dilsizcesine kargışlanmış. Tekvin ninemin ruhuyla." (s. 11) Ninesinin ölümünden yıllar sonra bile memesinin sol peteği zehirlenmiş bir genç kız olarak lanetlenmenin verdiği bir ölüm korkusundan ziyade ataerkil değerler içinde hapsedilişini, fanusa kapatılışını, cezalandırılışını yer yer hissediverir sızladığını hissettiği göğsünde on yedisine kadar anlatıcı kız.

Sonunda kendisini de kargışlar genç kız, karşı cinsle arkadaşlık kurmak, dost olmak ister, okuduklarını paylaşmak ister, toplumun bir kadın olarak kendisini ikinci plana atışına bir başkaldırı ile, yarı tanrı oluşunu haykırarak, bariyerleri aşmaya kararlı bir ses tonuyla, buluşmak istediği bir erkeğe yazdığı mektupta şöyle der: "...böylesi bir dostluk kuramadan ölürsem gözlerim açık gidecek. (tıpkı Tekvin nineme benzemiş koygun yeşil gözlerim) (böyle bir dostluk kuramazsam ölmek! Demek ki insanları değiştirmeyi kuruyormuşum daha o vakitlerden bir peygamber, bir hakan, kahraman gibi) kendimi kargışlayacağım, ölene dek yapayalnız dolaşacağım topraklarında ülkemin, bir çilekeş olarak, aşağılayacağım kendimi..." (s. 12) bir bedduadır bu, bir başkaldırı, bir isyan, bir cezalandırmadır, hem de birey olarak kendisini.

Kadını kurban eden ataerkil sisteme hınç dolu bir çıkıştır bu kendini cezalandırış. Anneannelerine benzetilmiştir, kuşaklar boyu devam eden bir benzeyişe hayıflanır "ninesinkine benzeyen koygun yeşil gözleri" bir iç çekıştır. Bir bakıma yarı tanrı dediği kendisini cezalandırmak tanrıyı da kargışlamak olacaktır. Modern den de öte post-modern bir kargış olarak, feminist bir beddua olarak, hiçliğin kucığında varoluşu sorgulayan bir sürüngen, bir solucan gibi belki de kurnazca bir çözüm olarak yok olmamanın adına elde tutulacak bir güç, beddualarla dolu bir güç. Soyutlamak kendisini insanlardan, sevmemenin sevilmemenin bedelini ödemek, yalnızlığın bedeli lanetlenme mi olacaktır? Başkalarını veya da kendisini kargışlamak mı olacaktır bunun sonucu?

"Akılevlerine giriyor insanlar, ters bürs oluyor inançla dinsizlik, düşünle gerçek, seviyle kin, em'ler, cezaevleri üstelik, üstelik hiçbir tutkum da kalmadı kendim için ve altı çocuk doğuruşmuş biri siz, uzatıp romatizmadan kıvrılmış bir erik dalını andıran kolunuzu, gazetesini okumakta ve sövmekte olan eşine- o çukurdan çıkabilmek için uzatılan kolu- şimdi de, 'ayol seninkiler kıymış paraya yüz lirası var bu vazonun!' dersiniz. Kolun ucuna takılmış yamru yumru bir sarımsağı andırır yumruk." (s. 19) Leylâ Erbil, bu satırlarda insanoğlunun sakatlanmışlığını da gözler önüne serer.

Küfürlerle, sövgülerle, dolu bir hayat ve insanoğlu bu yaşam içinde çürümüştür, sakattır, bedenlen ve de ruhen sakattır.

Bunak

Kitapta yer alan *Bunak* adlı öyküde de uykuyla uyanıklık arasında, gerçeğe düş imgeleminde bocalayan, kendi iç monologuyla sızlanıp duran bir annenin çığlıklarıyla karşılaşırız. Gerillaya katılan, hayırsız çıkan, el âleme kendisini rezil eden oğlundan dolayı bir ananın yaptığı beddua ya şahit oluruz: "...keşke taş doğuraydım bu oğlanı doğuracağıma dedim; rezil rüsva etti beni bütün muhitime, ehbablarıma, ehbablarıma ki, paşazadelerdir hepsi de, sarayzadeler bir de; nasıl bakacağım yüzlerine... (s. 24) Oğlunun yaptığı hatadan dolayı üzülmez anne, çevreye karşı mahcup olmaktan dolayı üzülür, toplumun içine nasıl çıkacaktır? El âlemin yüzüne nasıl bakacaktır? Onu üzen, heder eden, kendisine beddua eder hale getiren de paşalardır, asilzadelerdir... Oğlunun yaralanmasına da üzülmez, rezil olmuştur, dışarıya çıkacak yüzü kalmamıştır, tek çare de sanki bedduadır, beddua edince de rahatlayacaktır bir bakıma, savunmadır, kaçıştır da beddua bir bakıma. Eril sisteme bir başkaldırı bir güç gösterisidir aynı zamanda.

"Ailesine, vatanına ve Amerika'ya karşı ki dünyasına demektir, yarısı Amerika, dünyasına, kendi dünyasına lanetler, kargışlar taşıyan bir çocuk, getireceğine yeni bir nur, bir ana olarak, bir memleket olarak bizi bu çocuktan utandırmaya mı yazdın tanım... (s. 31) çığlıklarıyla anne çocuğunun kusurunu tanıya yöneltir ve ona sitem eder beddualarını savururken. Hak mıdır? Hukuk mudur bu? İsyanlar içinde kendini ve çocuğunu sorgular anne. "Osuruk akıllılar," "turp sıkayım akıllarınıza," "anan olacak orospu," "namussuz orospu Adile'nin piçi," "sıçtım ağzına Adile orospusu" (s. 31-36) gibi argolu-küfürle kelimelerle somutlaştırır kızgınlığını, öfkesini kusarken anlatıcı anne.

Yüreği yanan anne, oğlunun düştüğü durumdan dolayı çevresine de çatar, oğlunu baştan çıkartanlara, yoldan çıkartanlara beddualar eder, lanetler okur: "Bu 'Çe' çok canımı yakmıştır benim, Boynu altında kalasica, o olmasa oğlum da böyle olmazdı." (s. 37).

Oğlundan dolayı kızıyla nasıl sus pus olduklarını, evde nasıl terör estiğini ayrıntılarıyla anlatır anne. Oğul, ana ağzıyla şöyle anlatılır: "kimi beğensek sövüyordu, tanınmış yüksek bir aileden bahsetsek ne hırsızlıkları kalıyordu adamların, ne köpeklikleri. Ne desek, ne etsek yanlış oluyordu. Ağzımızı açamaz olmuştuk nerdeyse, almış ardına Çe'yi veryansın ediyordu herkese. Ödümüz kopar olmuştuk bacak kadar piçten" (s. 39) diplomasını yakan oğluna "sütüm sana helal olmasın" (s. 50), "hiçbir tanrı, hiçbir cunta razı gelmesin sana" (s. 51) diyerek kargışlar da yağdırır anne. Kadının kızı ise kendi canına beddua etmekle kalmaz, erkek kardeşi ve komünist arkadaşlarına da veryansın eder: "bıktım usandım canımdan, sanki dünyaya bu kızıl piçlerine hizmetçilik etmeye gelmişim sakat belimle..." (s. 51)

Eski Sevgili

Modern kargışlarla dikkatleri çeken *Eski Sevgili* adlı öyküde ise yazar, karılarını sevgililerini aldatan erkekler ve üç beş kuruş için onların oynacağı olan üstüne üstelik dayak yiyip, hor görülen hakarete uğrayan kadınlardan bahseder. Bu öyküde de

özellikle "orospu," "bok" gibi aşağılayıcı, küçük düşürücü, özellikle erkeklerin kadınlar için kullandığı, kelimelere yer verilir. Öykünün karakterlerinden Oğuz, "benim yosmam" dediği genç bir kıza hakaret dolu laflar eder, işi düşünce de kullanır ve atar. Eserin anlatıcısı Nigar'ın kıza insanlığa sığmayacak derecede çok kötü davrandığı konusunda eleştiride bulunduğu Oğuz'un Nigar'a verdiği cevap şaşırtıcıdır: "hangi insanlığa sığmaz! Hah! Biz sarayı çıkarımız için terk etmemiştik hiç değilse; ne yapsan boyun eğiyor orospu..." (s.140) Modern insanın çıkarları için kullandıkları kişilere hele de savunmasız genç kızlara davranışları, onlara bir pislikmiş gibi davranmaları, küfürlere boğmaları ilginçtir. İlginçtir çünkü, orospu olarak gördükleri kızlarla her ne hikmetse birlikte olmaktan, birlikte görülmekten çekinmezler, zevklerini alana kadar da hanımefendidirler ancak gönüllerini eğlendirdikten sonra ise birer fahişedirler erkeklerin gözlerinde.

Oğuz'un yine Nigar ile yaptığı şu konuşma da hiciv yüklü, ironi yüklüdür: "Lekeler miyim şerefli adımları bir süprüntü uğruna! Bunca yıl leke sürülmemiş temiz bir ad benimkisi! Bir iki günlüğüne bütün geçmişimi kirletir miyim? Ha hay! ... yarın sabaha karşı satarım birine onu. Parayla, nakitle! Ha ha ha!" (s. 141) Bu sözleri söyleyen, kadın pazarlayan birisinin şereften bahsetmesi oldukça düşündürücüdür.

Modern insanın bedduaları bazen kapalıdır, açık seçik değildir. Birisine kızdığında "lanet olasıca" demez çoğunlukla, farklı söylemler seçer onun yerine. Kızgınlığını kişiye uygun lakaplarla dile getirir çoğunlukla. Nigar'ın çapkınlığıyla ünlü Suret için söylediği şu sözler aslında bir tür geleneksel lanetleme, kargışlama sözlerinden hiç de farksız değildir:

"Oğuz'un yosmasından darbe yemişti ya, şimdi beni istiyordu ille de. Uyuz seni! Benden saklamaman gerekirdi o küçük kıızı, saklamak onursuzluktu; onursuz bir adamın atölyesine gidip ona güç verir miyim hiç! Çok beklersin sen! yorgunmuş! Elbette yorgunsun; bu yaşta tay gibi kişneyecek adam mısın sen; Paris artığı herif. Hastalık da olur bunda, frengi!..." (s. 143) "Uyuz seni," "Paris artığı," gibi kavramlar "lanet olası seni/herif" sözleriyle rahatlıkla yer değiştirebilirler. İşte modern insan, Leylâ Erbil'in kaleminde, "lanet" okurken duruma uygun, aşağılayıcı, kargışlayıcı, hakaret edici sözcükleri dolaylı yoldan seçerek klasik ilenmelerden farklı söylemlerle karşımıza çıkabilmektedirler.

Nigar, az çok bir şeylerini paylaştığı, kendine daha yakın gördüğü arkadaşlarından Huriye'yi küfürleriyle yerin dibine batırır. "Sidikli daktilo parçası," "kaltak," kızgın aşifte," "fettan kahpe" (s. 150) bir biri adına sıraladığı bu küfürler bir tür lanet okumadır, Nigar'ın dudağında bir tür ilenmedir. Yine Annesinin, Nigar için söylediği "cenabet paytak," "kuş beyinli musibet" sözleri tiksinti ile sarf edilir. Kadının kızına duyduğu bir tür iğrenmenin verdiği lanetlenme karışımı sözcükler olarak göze çarpar bu kargışlar.

Sonuç

Leylâ Erbil'in *Eski Sevgili* adlı öykü kitabı; "lanetler, küfürler, kargışlar ve ilenmeler"in kullanımı bağlamında genel olarak değerlendirildiğinde bir bakıma 70'li yılların devrimci isyanı ile devrimcilere yöneltilen suçlamaların Sodom ve Gomore'si,

yine bir bakıma kendi kimliğini bulmaya çalışan, erkeklerin ve toplumun kurulu düzenine baş kaldıran, yanlış da olsa kendi seçimini yapma özgürlüğünü elde etmeye çabalayan, başkalarındansa kendi lanetleriyle yüzleşmeye, kendi lanetini kendisi kismaya çalışan feminist söylemli kadınların kargışlarıdır denilebilir.

Zira öykülerin başkarakterleri hep kadındır. Ve hatasıyla sevabıyla kendisi dâhil, sadece erkekleri değil kendi hemcinslerini dahi kargışlayan, küfre boğan, hem lanetleyen hem lanetlenen; hem aşağılayan hem aşağılanan; hem boynuzlayan hem boynuzlatan; hem masum hem günahkâr; hem nazik hem katı; hem merhametli hem acımasız; ama her şeye rağmen kendi ayakları üstünde durmak için gerektiğinde tanrısına bile baş kaldıran, lanetler okuyan; yüreğindeki tüm iyilikleri ve zehirleri aynı bedende taşıyabilen bazen mağlup bazen galip, fakat en belirgin özelliğiyle kargışlar içinde bir eski sevgilidir bu *Eski Sevgili*.

KAYNAKÇA

Erbil, L. (1984), *Eski Sevgili*, Adam Yayınları, İstanbul.